

O istraživanju kulturne problematike

Već u prvim godinama rada Instituta nastojalo se da se organiziraju istraživanja kulturne problematike radničkog pokreta i teorije u Komunističkoj partiji. Taj zadatak bio je to potrebniji, ali i teži, što u jugoslavenskim povijesnim istraživanjima, a posebno u historiografiji, u biti političkoj povijesti, nije bilo sličnog iskustva. Jer povijest razvoja kulture nije se istraživala (i još se uvijek ne istražuje) kao integralni, značajan dio društvene historije, značajan čak i kad se historija reducira na politički aspekt. Pojedine sfere (književnost, likovne umjetnosti i drugo) istražuju se i interpretiraju autonomno, u okviru pripadnih specifičnih disciplina. Takav metodološki pristup osiromašuje osvjetljavanje velikog broja problema u svim razdobljima i osjetno nedostaje pri zamisli svake historijske sinteze. Posebno nedostaje u osvjetljavanju revolucionarnog radničkog pokreta koji računa na duhovnu sferu više nego građanske idejno-političke snage. I premda je jugoslavenska socijalistička revolucija bitno ovisila i o teoretskom i uopće duhovnom putokazu koji ju je učinio autentičnom, upravo se ta kvaliteta zapostavljala u interpretiranju njezine povijesti.

Polazeći od te spoznaje u Institutu je 1964. godine osnovana sekcija za kulturnu povijest sa zadatkom da istražuje duhovnu dimenziju revolucionarne borbe u Hrvatskoj. Težilo se da se svako razdoblje revolucionarnog pokreta proučava zajedno s teorijom, odnosno da se teorija istražuje u revolucionarnoj praksi. Putove marksističkog mišljenja valjalo je sagledati kako se ono očitovalo u svim područjima aktivnosti Partije i pokreta. Taj zadatak, iako ograničen na jednu idejno-političku koncepciju, kao pretpostavku zahtijeva poznavanje cjeline povijesnog toka vremena i izgrađivanje primjerenog metodološkog pristupa. Međutim, sekcija je bila sastavljena od samih početnika (osim Ivana Babića) obrazovanih u granicama određenih disciplina (čista filozofija, povijest umjetnosti i povijest), a nije se pronašao ni odgovarajući naučni voditelj. Fluktuacija kadra u sekciji bila je velika. U daljnjoj reorganizaciji Instituta sekcija je rasformirana, a svakom je odjelu određenog historijskog razdoblja pridodan istraživač kulturne problematike. Ni za vrijeme postojanja sekcije, a ni kasnije, nije se uspio izgraditi jedinstveni pristup; nadvladale su specifičnosti razdoblja, obrazovanja i shvaćanja. Unatoč tome, već u diskusiji o *Pregledu historije SKJ*¹ (u prosincu 1963) u više priloga (Ivan Babić, Zorica Stipetić, Tvrtko Šercar, Ivan Gotthardi-Škiljan) formulirani su *razlozi* za istraživanje kulturne dimenzije radničkog pokreta, te pokazani i neki

¹ I. Babić, »Za sistematsko proučavanje povijesti naše marksističke teoretske misli«, *Putovi revolucije*, 3-4, 1964, 46-52; I. Gotthardi-Škiljan, »Revolucionarna književnost i umjetnost u Hrvatskoj između dva rata«, na *i. mj.*, 53-57; Z. Stipetić, »O jednoj autohtonoj pojavi naše kulturne baštine«, na *i. mj.*, 275-278; T. Šercar, »O proučavanju uloge revolucionarne teoretske svijesti u našem radničkom pokretu«, na *i. mj.*, 278-282.

konkretni problemi. To je bio prvi pokušaj da se ta problematika uopće dovodi u vezu s radničkim i komunističkim pokretom.

Pojedini članovi sekcije (ali i iz drugih sekcija) sudjeluju u simpoziju o Augustu Cesaru što ga je Institut organizirao zajedno s JAZU (ožujak 1965). U više referata (S. Koprivica-Oštrić, I. Ramljak, Z. Stipetić, H. Šarinić, I. Gotthardi-Škiljan, M. Uradin) ukazivalo se na pojedine probleme iz Cesarčeve revolucionarne djelatnosti.²

Tih godina započinje se prikupljati i Cesarčeva ostavština te fotokopirati ukupna publicistika kao priprema za *Sabrana djela*, kojem je projektu Institut bio suorganizator (na tome su radili nekoliko godina I. Gotthardi-Škiljan i Bosiljka Milinković). Iako je taj projekt kasnije otpao, prvoj knjizi Cesarčeve publicistike — Rasprave, članci, polemike (1912—1927), Zagreb 1971 — pridonio je i taj institutski angažman.

Ivan Babić objavio je prije odlaska iz Instituta studiju »Odnos filozofije i znanosti u radovima jugoslavenskih marksista 1931—1941« u kojoj je, prvi put nakon rata, što znači i prvi put s naučnom metodologijom, problematizirana tema koja zahvaća djelomično i problem tzv. sukoba na ljevici.³ Iako se, kao što naslov kazuje, razmatra tek jedna dimenzija »sukoba«, a politički, bitni, sadržaj zaobilazi, rasprava je značajan prilog znanstvenoj obradi tog problema koji će, u sedamdesetim godinama, postati predmet opsežnog interesa publicistike, pretežno naučno neutemeljene.

Knjiga *Hrvatska lijeva inteligencija 1918—1945*, Zagreb, koju je inicirao i redigirao Mladen Iveković, a koja je sastavljena od priloga više autora, velikim se dijelom pripremala u Institutu (na njoj je intenzivno radio I. Ramljak, a surađivali B. Milinković i Z. Stipetić).⁴

Kulturnu problematiku radničkog pokreta međuratnog razdoblja kontinuirano istražuje Zorica Stipetić. Rezultati tog istraživanja objavljeni su u osamdesetak tekstova različite strukture, što je bilo uvjetovano potrebama da se za različite znanstvene svrhe dade i sintetički obris cjeline i analitičko razmatranje pojedinih važnih problema. Nekoliko tekstova nastalo je u težnji da se izgradi *metodološki pristup* i razjasne upotrijebljeni termini i kategorije — koji uslijed specifičnosti zaostalog društva nemaju isto značenje kao u razvijenijim sredinama u kojima su fenomeni i pojmovi nastali.

Z. Stipetić formulirala je nakon prvih radova svoj zadatak kao istraživanje *uloge marksističke misli i marksističke inteligencije Hrvatske u društvenom životu međuratnog razdoblja*. Osnovna istraživačka teza jest da je inteligencija u Hrvatskoj zbog specifičnih uvjeta politički reprezentiv-

² I. Gotthardi-Škiljan, »Politička publicistika i teorijska djela Augusta Cesarca«, *Putovi revolucije* 6, 1966, str. 99—102; Z. Stipetić, »Nastup mladog Cesarca«, na *i. mj.*, 103—108; S. Koprivica-Oštrić, »Udio Augusta Cesarca u diskusiji o nacionalnom pitanju u KPJ 1923. god.«, na *i. mj.*, 109—119; M. Uradin, »Iz političkog djelovanja Augusta Cesarca«, na *i. mj.*, 120—124; I. Ramljak, »August Cesarec u uspomenu revolucionara«, na *i. mj.*, 125—130; H. Šarinić, »O ratnom dnevniku Augusta Cesarca iz 1939. godine«, na *i. mj.*, 131—137.

³ I. Babić, »Odnos filozofije i znanosti u radovima jugoslavenskih marksista 1931—1941«, *Putovi revolucije*, 6, 1966, 9—110.

⁴ Nakon odlaska iz Instituta objavio je i T. Šercar kao rezultat rada u Institutu tekst »Osvrt na literaturu o takozvanom 'sukobu na ljevici'« (I), *Kolo*, 11/1969, str. 1112—1134.

rala sve klase, zbog čega su i kulturni oblici više ili manje eksplicitno idejno-političke poruke i usmjeravanja. Istraživanje marksističke odnosno komunističke inteligencije — malobrojnog ali najradikalnijeg i najdjelotvornijeg segmenta inteligencije — zahtijeva i istraživanje svih ostalih orijentacija inteligencije. Zbog toga se Z. Stipetić, istražujući kulturnu sferu i njezine profesionalne protagoniste, inteligenciju, koncentrirala na idejno-politički aspekt, bez vrednovanja — ali uzimajući u obzir — estetske kvalitete kulturnih tvorevina. U tom smislu istraživala je i tzv. sukob na ljeviči. Nekoliko radova posvetila je pojedinim istaknutim stvaraocima marksističke orijentacije (A. Cesarec, M. Krleža, O. Keršovani, B. Adžija).⁵ Posebno je istražila revolucionarnu djelatnost Augusta Cesarca (doktorska disertacija) pokazujući da je — taj jedini intelektualac u Hrvatskoj koji potječe iz nacionalnorevolucionarne omladine kao svojevrsne geneze Komunističke partije, djelujući u njoj do smrti 1941 — svoju ukupnu djelatnost posvetio pripremi revolucije. Argumentacija te tvrdnje zahvatila je velik broj idejno-političkih problema društva i aktivnosti inteligencije.

Z. Stipetić dalje radi na istraživanju *inteligencije u Hrvatskoj u međuratnom razdoblju*, produbljujući teze i proširujući problematiku koju je započela istraživanjem marksističke inteligencije.

⁵ Usp. bibliografiju Z. Stipetić.